

Utopia ca rit integrator [Utopia as an integrating rite]

Teodora Prelipcean, *Utopia. Imaginarul social între proiecție și realitate*, Editura Adenium, Iași, 2015.

Utopiile n-au avut niciodată „presă bună” în mediile intelectuale, pentru că au fost contrapuse mereu realismului. Genul literar al utopiei a fost alăturat mai curând dramaturgiei moralizatoare și romanului de aventură decât filosofiei politice. Multă lume plasează discursul utopic în aria antropologică a *riturilor compensatorii*, în același orizont cu ideologiile și religiile ce ne îndeamnă să părăsim lumea crudă a prezentului pentru a ne îndulci imaginar dintr-o lume viitoare mai bună. Paginile acestei cărți mi-au sugerat însă o cu totul altă grilă de lectură: utopia este un *rit integrator*, o formă socială de

adaptare la șocurile prezentului. Câți dintre noi pot rezista la asaltul realității fără doza zilnică de utopie?

Cartea Teodorei Prelipcean seamănă, ca structură, cu o abordare clasică din lumea franceză – *Que-sais-je?* –, în care un cititor mediu poate ajunge, cu un efort rezonabil, la o cunoaștere decentă a unui întreg domeniu intelectual, pe următoarea schemă narativă: definirea sistematică a temei, tratarea substanței ei în manieră diacronică, apoi selecția unor zone de analiză transversală, pentru a încheia cu un sumar bibliografic cuprinzător și relevant. Astfel, pentru oricine vrea să știe ce înseamnă *utopia*, cum a evoluat genul literar și filosofic și ce consecințe sociale a generat – de la nivelul imaginarului la cel al practicilor politice –, volumul de față este mai mult decât necesar.

Ce pot spune despre această carte unui prezumtiv cititor pentru a i-o recomanda?

Lucrarea este structurată din perspectiva metodologică a filosofului, dar are în mod cert o trimitere consistentă la științele politice, în care autoarea lucrează de ceva vreme. Prin natura temei, textul glisează în zona literaturii, așa încât el poate fi

citit de un public mult mai larg decât cel arondat filosofiei și teoriei politice. Stilistic, este o carte scrisă cu sensibilitate, rafinament și eleganță. Este o carte în care abundența informației nu descurajează, ci relevă cititorului opțiuni multiple de înțelegere a lumii – fie sub specia realismului critic, fie sub aceea a unui soi de neo-romantism.

Atunci când o carte este un *summum* de puncte tari, este dificil să selectezi doar câteva dintre ele sau să le ierarhizezi, fără să comiți nedreptăți. Cu toate riscurile, voi face o astfel de operațiune de cititor.

Cartea este un survol cvasi-complet asupra scrierilor utopice, de la antici până la socialiștii de secol XIX, survol realizat cu acribie, cu spirit selectiv și analitic, bine documentat în literatura universală, dar și cu ancorarea în exegezele produse în ultimele două decenii în spațiul românesc.

Primul capitol al volumului este o micro-istorie pe care, citind-o, ajungi să te miri de cât de prolific a fost spiritul uman în proiectarea de lumi mirifice ale binelui și fericirii. Structura acestei istorii are la bază distincția pe care autoarea o face între *utopia pozitivă*, *utopia negativă* și textele de *inginerie socială* (reformatoare) ale socialiștilor așa-ziși utopici. Utopia este, desigur, o poveste despre o societate „ideală”, este o critică mai mult sau mai puțin directă la adresa întocmirilor sociale ale prezentului. Dar cum se realizează această critică? O manieră clasică, din zorii modernității, este

aceea în care se imaginează o societate a binelui, dreptății, moralității și fericirii. În contrapondere, există utopii care ne demonstrează cât de urâtă poate fi lumea, dacă în organizarea și conducerea ei ajung să se afirme absurdul, ilogicul, disprețul față de om. Doar două exemple, pentru a ilustra distincția: *Utopia* a lui Thomas Morus și *Ferma animalelor* a lui George Orwell. Există și utopii de factură „raționalistă”, precum cele din falanga ideologică a lui Saint-Simon, pentru care era pozitivistă nu este altceva decât un previzibil final fericit al civilizației industriale.

Capitolul următor este dedicat analizei *Utopiei* lui Thomas Morus și *Noii Atlantide* a lui Francis Bacon, două dintre utopiile tradiționale „reprezentative”, scopul fundamental fiind oferirea unor „grile de lectură” și „evidențierea locului aparte pe care îl ocupă cele două scrieri în panorama utopiilor”, numeroase argumente fiind formulate și aduse în sprijinul afirmației. În acest context, trebuie să menționăm că analizele efectuate ne relevă faptul că autoarea este nu numai stăpână pe domeniul supus cercetării, dar și avizată asupra complexității, diversității și dificultăților interpretative. Totuși, atunci când situația o impune, aceasta se delimitează sau își precizează cu claritate propria poziție, fiind totodată deschisă și altor posibile interpretări.

În fine, remarc ultimul capitol al cărții, în care utopia fourieristă este prezentată cu pandantul ei operaționalizat în celebrul Falanster de la

Scăieni. De asemenea, concepțiile socio-politico-economice ale lui Saint-Simone ori Owen, precum și propunerile acestora de a reorganiza societatea în vederea „instaurării unei noi ordini sociale”, se află în atenția autoarei. Totodată, întrucât experimentele sociale specifice socialiștilor utopici au eșuat, iar urmările „utopiilor aplicate” au fost „extrem de grave”, autoarea subliniază necesitatea și importanța „extragerii tuturor învățăturilor din aceste avertismente ale istoriei”, astfel încât „istoria să nu se repete”.

Un alt aspect important al lucrării îl constituie concluziile. În încercarea de evidențiere a unei directive călăuzitoare, acestea sunt judicioase și susținute cu rigoare logică sau exemple semnificative. Dintre ele se remarcă drept notabile următoarele: conștientizarea faptului că „răul nu coboară din ceruri”, ci provine din „natura noastră umană, egoistă, înclinată spre minciună și trădare”; înainte de a ne imagina o societate perfectă exterioară nouă „să pornim de la premisa că aceasta trebuie să existe întâi înlăuntrul nostru”; să nu urmărim „uniformizarea”, „ștergerea totală a diferențelor” sau „anularea competiției”, acestea nefiind „calea

spre mai bine”; necesitatea de a fi „flexibili în gândire”, „permanent cu spiritul treaz” și de a evita „extremele”. Tezele enunțate nu sunt, desigur, singurele dezvoltate, Teodora Prelipcean formulând și argumentând interpretări, păreri proprii, autorefecții și critici pertinente.

Putem afirma la finalul acestei „călătorii” că tabloul prezentat este edificator, iar conținutul, dincolo de omisiunile și reduționismele inerente, clarificator? Da, întrucât lucrarea în sine este nu numai o excelentă sinteză, urmărind în primul rând să ne ghideze pașii prin „gigantica bibliotecă a utopiei”, ci și un discurs argumentativ, coerent și consistent, profund și subtil, ce răspunde unei necesități vis-à-vis de modul în care mai știm astăzi să citim și să interpretăm operele fondatoare ale literaturii utopice. Drept urmare, considerăm că *Utopia. Imaginarul social între proiecție și realitate* reprezintă o lucrare teoretică de nivel academic, valoroasă prin sinteza oferită, lectura cărții putând fi profitabilă atât pentru publicul avizat, cât și pentru publicul mai puțin avizat.

Cristian BOCANCEA